

ЛИРСКА ЕГЗАЛТАЦИЈА, НАГОВЕШТАЈ КАТАРЗЕ И – ЕПИЛОГ СА ИСУСОМ

Драган Јовановић Данилов, *Кањони кроз нас*, Архипелаг, Београд 2023

Насловом своје нове песничке књиге *Кањони кроз нас* Данилов прави реплику једног наслова Божидача Шујице, који је пре скоро пола века за наслов своје књиге, такође, употребио ту песничку слику, односно, метафору *кањон*. И поред тога, овај Даниловљев наслов скоро да и не изгледа као реплика, као преинака једне већ коришћене метафоре. У сваком случају, слика кањона не спада у честе песничке реквизите, већ напротив, у оне чији потенцијал не проистиче из реинтерпретације устаљених песничких значења, но се тек потврђује значењима у конкретной реализацији чија је главна сврха повишена уметничка артикулација егзистенцијалног доживљаја. Данилов је песник који за реализацију свог уметничког надахнућа користи разноврсна језичка средства, песничке слике, метафоре и симболе, и то тако да лирску емоцију појача до највеће мере, све до егзалтације, као што то чини и у *Кањонима кроз нас*.

Своју најновију збирку Данилов почиње издвојеном уводном песмом „Кањони”, у чијем првом стиху, и то већ у првој речи тог стиха, саопштава о којој то егзистенцијалној теми започиње песничку елаборацију, а то је старост, завршна деоница егзистенције. То је једна од стандардних литерарних тема, а Данилов настоји да у својој интерпретацији постигне што јачу лирску артикулацију изводећи је у виду непосредног суочавања лирског субјекта са старашћу; његов песнички одговор је кратак и јасан, емотиван и аподиктичан, више од свега – парадоксалан: „Старост долази кад са смрћу почнемо да живимо / као са пролећем”.

И већ ту, у првом исказу, лирски субјект, који уз старост помиње и смрт, одмах прави отклон од те злокобне конотације, и то тако што користи, ни мање ни више, него метафору *пролеће*, која симболизује поновно буђење живота. Том онеобичавајућом фигуром старост се не сагледава у знаку нестајања и скончања, но у парадоксалној најави отпочињања живота са смрћу „као са пролећем”. Парадокс је у томе што завршно доба егзистенције није доба када смрт, бацајући своју тешку сенку, одводи човека низбрдицом ка ништавилу и помућује му осећање живота, већ напротив, завршно доба долази као ново пролеће егзистенције; не укида доток животног елана, но удахњује човеку снагу за нове изазове, и поред тога што из стварности почињу да пристижу опомене на неминућу смрт и одлазак у ништавило. Старост није доба које појачано опомиње на предстојеће опраштање са животом, но је, у ствари, време у којем човек прелази са пуног и непомућеног живота на суживот са смрћу. То никако не значи ни најаву краја, нити уноси клицу празнине и нестајања која клија и расте у самом човековом бићу; утолико је то посебна

животна ситуација у којој човек, напротив, открива нешто друкчији прилив животне енергије, и то такав да му се егзистенција конкретизује у новој конотацији и њеног смисла и њеног квалитета. Старост није пуко суочавање са нестајањем, но она човеку доноси посебну врсту животног динамизма који подразумева несмањени интензитет испуњавања и потврђивања егзистенције.

Своју песничку идеју о интензификацији човековог постојања у позним годинама Данилов поткрепљује откривајући како се у том животном добу мења осећање живота које, дакле, не прелази на пут апсолутизације смрти и ништавила, но остаје на истом путу, путу живота, уз предност коју омогућују искуство и нови изазов. Овај модерни песник интензивне лирске осећајности, пошто начини парадоксални обрт на тему старости, неће сасвим да поштеди лирски субјект суморних увида о неминовности смрти, но и у следећем исказу још једном подсећа на тај усуд, али то чини врло вешто, подсећањем на то да нема тог знања, те алхемије, која би живом створу пружила могућност да некако превари смрт. Нема, дакле, решења за ограниченост егзистенције ни у каквој превари; на превару се не може рачунати у суочавању са неминовношћу краја, ни у песничкој артикулацији те теме. А смисао непосредног увида какав доноси старост, увида о пролазности егзистенције и неминовности смрти, огледа се у томе да и поред таквих увида човек налази у свом бићу изворе виталности, те може да, покренут унутарњим зовом живота, усмери себе са танатолошких размишљања, на другу страну, на ново потврђивање егзистенције њом самом, истицањем њеног смисла и вредности, а то ће рећи што квалитетнијим постојањем, тананијим потврђивањем животодајне и творачке моћи у себи самом. Старост која, дакле, није доба ослабљеног, но препорођеног животног елана, долази тако што покреће у човеку деликатнији осећај за вредност егзистенције и омогућује подизање њеног квалитета; ни у старости човек се не предаје предосећању смрти и страху од ње, већ одговара по импулсу животворности, који је примарни унутарњи импулс егзистенције.

Из неминовности смрти, према томе, не произлази ни коначна истина, ни сва мера човекове егзистенције, па ни у старости, поготово не тада када смрт стане да му се надвија над животом, зато што егзистенција и у суседству смрти наставља да проналази у самој себи, у свом још непресахлом извору, животворне сокове, тако да човек и даље осећа у себи зов и пулсирање живота, и то не по инерцији, већ по још јаснијем увиђању посебности и драгоцености егзистенције. И у старости, без обзира на неизбежну смрт и предстојећи прелазак у ништавило, човекова егзистенција се наставља, ни умањено ни обесмишљено, но у својој непобитности, и тиме обновљена, сама трасира себи пут кроз позне јој године, као што се река пробија кроз уске теснаце кањона.

Не доводи Данилов лирски субјект пред живописни приказ кањона ради малог предаха, већ ради тога да би песничком сликом појачао уметничку интерпретацију и аргументацију свога виђења егзистенцијалне завршнице, рачунајући с тим да приказ стеновитог теснаца кроз који протиче река има своју лепоту. Слика кањона је песничка слика, то је Даниловљев проналазак за аргументацију идеје о мењању човекове егзистенције у њеној позној етапи, а та аргументација која је убедљива до неодољивости, не друкчије, но управо са своје лепоте, јер кањон није ни провалија, ни бездан, већ необичан, па тако и леп, дубоки усек међу стенама кроз који вода налази себи пут. Необичан и леп утолико што се стрме стеновите обале огледају у смиреној воденој матици, под пригушеним светлостима које допиру однекуд, са космичке висине небеског свода, да површину воде претворе у огледало које претвара тамне водене дубине у удвојену слику стена и неба. Данилов од слике кањона прави песничку слику, која је уједно и метафора, фигура симболичког означавања егзистенције како се пробија кроз најуже теснаце, из једног у неки нови.

Своју апорију о животу и настављању живота, и поред неминовности смрти, Данилов не објашњава и не аргументује друкчије него лирски и метафорично, тако да најпре скрене пажњу на један приказ из стварности, на једну од оних живописних слика на Земљином рељефу, слику речног кањона, да би њоме поткрепио своје виђење старости, тог завршног доба егзистенције, када у човеку почиње да сазрева мисао о томе да усуд егзистенције није у смрти, но једино у животу и настављању живота његовим новим стварањем. Никако друкчије до креацијом, а креација подразумева и нови квалитет. За ову мисао модерни песник, у својој упорној и издашној инвенцији, проналази метафоричну слику, како би је учинио не само лепом и неодољивом но и наставио је развијајући симболички дискурс и појачавајући га узлазним активистичком конотацијом пошто заврши слику кањона: „На овом месту река напушта своју / уздржаност наратора и постаје дивља”. Лирски субјект уводи слику сурове природе и неукротиве реке управо као сликовиту најаву обновљене и незауостављиве егзистенције у себи самом, тако да још непосредније осети себе у реци егзистенције, и пренесе у свој говор још и интенцију неукротивости.

И док стрме стене кањона делују сурово и дивље, дотле ни река није слика питомости, но несмањене моћи и неукротивости, какву лирски субјект призива и за егзистенцију, у свом тумачењу њене завршне деонице, која укључује и најављује не смиривање и опуштање, већ нови динамизам: „Кањони, господо, то нису резиденције”. Лирски субјект прихвата и ову објаву Данилова, који му се убрзо и одужује тако што га одводи пред слику не мање лепоте, слику „вечери које пламте”, у које увиру збуњујуће воде кањона као у своје ушће, што је врхунац песме,

њена поента: „Испоручени смо кањонима, тим великим читачима / светих текстова, да нас њихове збуњујуће воде / однесу у вечери које пламте”. За то место песме о старости, Данилов проналази ону песничку слику, уједно, и метафору, помоћу које стиже до поенте у својој уметничкој интерпретацији завршног доба живота; то су *вечери које ѿламѿије*, што је фигура за означавање посебног сјаја егзистенције који она добија на свом измаку.

Коначна истина егзистенције, дакле, не налази се у усуду смрти, већ у завршној ватри до које се егзистенција распламсава пре но што смрт значи њен крај. Јер егзистенција и јесте ватра, као што је то пре Данилова метафорично говорио и Бранко Миљковић, његов претходник, такође велики песник онтичког надахнућа и неукротиве песничке речи. Пошто у својој симболици представљања егзистенције као ватре, метафора *вечери које ѿламѿије* носи импликацију да ватра егзистенције није вечна ватра, може се рећи да је та метафора унеколико и опомена на предстојећи престанак егзистенције, па да утолико модификује повишено осећање задивљености обновом живота у имплицитно подсећање на суморни исход егзистенције, подсећање које, самим тим што није експлицитно, не преноси тежиште на предстојећи крај егзистенције, но га апстрахује, тако да ипак назначује и нијансу трагичног осећања живота. Може се рећи да овом поентом, њеном сложенем симболиком, Данилов употпуњује лирски занос и полет у својој артикулацији егзистенцијалног доживљаја том трагичном конотацијом и катарзом, само што је она апстрахована.

Песничка слика *вечери које ѿламѿије*, осим визуелних, носи у себи и метафоричке и асоцијативне схематизације и добија сложенија значења. С једне стране, интензификује се лирско поистовећивање са егзистенцијом која се, дакле, тек у свом завршном обнављању распламсава, а с друге, фигура вечери асоцира на ноћ, значи и на крај егзистенције и прелазак у ништавило, тако да повишени лирски доживљај добија трагични призвук жаљења и горчине, што у лирску емоцију уводи и призвук катарзе. У песми о целини човекове егзистенције та трагична конотација не достиже јачину климакса, но је тек наговештај грозе због трагичног исхода егзистенције, тог апстрахованог климакса у драми егзистенције, што је уједно и прелазак у епилог песме.

Данилов окончава *Кањоне* епилогом од седам завршних стихова, колико је потребно лирском субјекту да, после апстраховане и удаљене катарзе, употпуни егзистенцијални доживљај управо расплетом егзистенције, и тиме заокружи своју песничку интерпретацију целоживотног искуства.

Ако је успео да егзистенцију, њен коначни исход и њену меру, разлучи од усуда смрти, и сасвим се посвети животворности егзистенције, лирски субјект се ипак не заварав, не упада у замку патоса и хипостазе свог парадоксалног открића пролећа у завршници егзистенције. Понесен

својим открићем посебне виталности у позном добу живота, он оберучке прима Даниловљеву естетизовану песничку слику кањона као симбола излаза и неукротивости, као, и неодољиву песничку интензификацију егзистенцијалног доживљаја и лирског поистовећивања себе и егзистенције, али након поенте увиђа и то да је то постигнуће такво и толико да егзистенцију не спасава од ништавила, већ тек разлучује, тако да он, не без горчине, но са појачаном горчином, осећа како ни самог себе, ни ту светлост, до које је доспео идући за песничком артикулацијом распламсавања егзистенције, не може да доживи у конотацији спасоносног просветљења, већ као слабашно светлуцање свица у тами, који је као „мали / безначајни апостол који је летео у сопственој / срамоти и понижењу и који нигде није видео зло”.

Преокрет који следи из поенте преокреће ток песме из лирског заноса ка драмској катарзи трагичног завршетка егзистенције, који следи неминовно, по сили зле коби. После таквог преокрета песма прелази у посебан епилог, у виду обраћања лирског субјекта никоме другоме до Исусу, којем се лирски субјект обраћа као своме божанству, ономе којем дугује сву светлост своје лирске осећајности. Такође, своме божанском саговорнику, ономе ко може боље но ико други да разуме и емпатијски осети ту његову новооткривену истину о трагичности сопствене егзистенције, овде, на овоме свету, од почетка по до њеног краја кад год он да буде, горку истину да та егзистенција, такође, као и Исусова, окончава овосветским поразом казне и страдања.

Пред божанском инстанцијом лирски субјект не саопштава своје горко егзистенцијално искуство ни огорчено, ни ојађено, већ песнички неукротно и лирски сетно, и поврх свега, естетизовано: „Ти си ми овде прикачио крила да у тунелу између / Тебе и мене неки прсти пребирају по костима / мог тела као по жицама харфе, Исусе”.

Као што је парадоксалан почетак, тако је парадоксалан и епилог *Кањона*, песме у којој Данилов артикулише целину човековог егзистенцијалног искуства, укључујући и искуство њене завршне деонице, деонице старости. Док је у првим стиховима подигао интензитет егзистенције до највеће мере парадоксалним наглашавањем обнављања виталности и усред старости, дотле у завршним стиховима, пошто је претходно описао целу путању егзистенције све до њеног врхунца, али и неминовног пада у ништавило, Данилов своје тотално виђење егзистенције засвођује парадоксалним обједињавањем два супротна емотивна одговора: несуздржану грозу од предстојећег преласка у ништавило надилази меланхолични поглед на егзистенцију, која и тако одлазећи не престаје да бескрај тишине украшава својим светлосним треперењем у тами, као што и танани звуци харфе испуне тишину и украсе је, а лирски субјект их призове завршним стихом песме, да би је окончао не друкчије него лепотом посебне врсте, лепотом тихе меланхолије.

Песничка значења Данилов постиже слажући једне у друге: слике и метафоричне конотације, интензивна осећања и онеобичавајуће идеје, што се све слива у парадоксалну и, изнад свега, естетизовану артикулацију егзистенцијалног доживљаја. У Даниловљевој песничкој интерпретацији човекова егзистенција не престаје да пламти, мада не задуго, но баш меланхолично и – неодољиво, попут тананог звука са жица харфе.

Стојан ЂОРЂИЋ

КУЋА ЗА ПТИЦУ ПОЕЗИЈЕ

Тања Крагујевић, *Дрво за њицицу*, Културни центар Новог Сада, Нови Сад 2023

Књига *Дрво за њицицу* Тање Крагујевић садржи седам есеја, складно укомпонованих у књигу, може се рећи срећног наслова. Писала је о Стевану Раичковићу, Владимиру Буричу, Мажани Богумили Кјелар, Ришарду Крињићком, Адаму Загајевском, Ани Ристовић и Славку Гордићу, дакле, српским, пољским и једном руском песнику, па се њено есејистичко дрво грана у овом случају на словенске песнике, иако се контекстуално рачуна са именима светске песничке баштине. Есеј о сваком песнику отпочиње по једном његовом песмом, која не представља тек пуки пример, већ је слика поетичке репрезентативности и квинтесенције колико самог есеја Тање Крагујевић, толико је и залог кохерентности књиге *Дрво за њицицу*. Једино есеј о Славку Гордићу не отпочиње песмом, већ цитатом из књиге *После руба*, с обзиром на то да је аналитички фокус ове целине на његовим књигама лирских проза.

Тања Крагујевић је за мото књиге одабрала два цитата, Кики Димуле и Адама Загајевског, који умногоме објашњавају наслов и унутрашњу концепцију књиге, јер би се поезија могла дефинисати управо стварањем дрвета за њу, али је неопходност тајне услов да птице и поезија нађу уточиште међу лишћем дрвећа. Дакле, ако се Димулина дефиниција примени на поступак Тање Крагујевић, стиче се утисак да књига *Дрво за њицицу* јесте не само есејистички већ и песнички чин писања, с обзиром на то да сваки есеј извире из песме, али се и потенцијално улива у поезију саме песникиње Тање Крагујевић. С друге стране, апострофирање тајне и еквивалентност птице и поезије сугеришу да је поезија птица у лету, а када слети на дрво, онда је нашла уточиште и одмор управо у есејистици. Птица која стоји на грани или свија на њој гнездо омогућава и песнику да застане, замисли се и осмисли наредни лет. Постојање тајне пак имплицира да је песнички наслов књиге есеја истовремено лозинка за